

Jussi Björlingsällskapets Tidning

JUSSI BJÖRLING

Jussi blir gatumusikant

*“Som en nordisk ärkeängel
med ett himmelskt högt C”*

De sjöng med Jussi:

Kerstin Thorborg

Sol och sång över

KUNGSTRÄDGÅRDEN

Den artonde Jussikonserten i Voxna

David Björling i Amerika, del 2

BIRGIT NILSSON

ett personligt minne, del 2

- 3 Ordföranden har ordet
- 4 En blandad kompott
- 7 Sex ordförande tillsammans i Strömsbruk
- 9 De sjöng med Jussi: Kerstin Thorborg
- 11 Jussi blir gatumusikant
- 11 Yrsa Stenius död
- 12 Sol och sång över Kungsträdgården
- 15 Den artonde Jussikonserterna i Voxna
- 16 Mera om David Björling i Amerika, del 2
- 23 "Som en nordisk ärkeängel utrustad med ett himmelskt högt C"
- 25 Birgit Nilsson 100 år – ett personligt minne, del 2
- 26 Vi rättar oss
- 27 Vi gratulerar Daniel Johansson
- 27 Museet
- 28 Jussi Björling & Benny Goodman

Omslag:
Jussi vid mikrofonen
Foto: Jussi Björlingmuseets arkiv

VÅR SAMTIDS SYN PÅ JUSSI FÖRÄNDRAS

Länge var Jussi Björlings namn närmast sakrosankt, och man kunde svårigen finna några oegentligheter som avsåg vare sig hans konstnärskap eller privatliv. Exempelvis kunde man fortfarande 1973, tretton år efter sångarens bortgång, läsa följande summering: "Jussi, vår på en gång mest berömd och folkkäre sångare genom tiderna". Nationalencyklopedin håller sig också till att beskriva Björlings konstnärliga kvarlåtenskap: Björlings lyrisk-dramatiska stämman var inte särskilt stor men oöverträffad i tonskönhet. Den var tät och lysande, rik på nyanser. Han behandlade den med utsökt smak och musikalisk finess, tekniskt nära fulländning, samtidigt utan varje förkonstling. Björling sjöng "med hjärtat" och var folkkär som få andra svenska artister. Hans röst finns bevarad på en mängd inspelningar av sånger och arior redan från tiden före operadebuten. Men tonen har förändrats på senare år. Jürgen Kesting känner sig föranledd att i det medföljande häftet till JB The complete RCA collection, som publicerades 2011, ställa frågan om JB var en sångare utan temperament? Han låter kollegerna Victoria de los Angeles och Regina Resnik dementera ryktena om Don Immobile: "Ni skulle ha upplevt honom sjunga. Vemhelst som har sin hörsel i behåll kan uppfatta att han brann av passion inombords". Och Resnik tillägger, angående hans framställning av des Grieux i Manon Lescaut: "Han lämnade sitt hjärta och sitt blod på scenen". En eftertrycklig dementi av Jussis påstådda brist på temperament. Lösa påståenden har cirkulerat. Här en recensent i Helsingborgs Dagblad som basunerar ut som en sanning, följande: "Till skillnad från Björling, som var lika sångtekniskt lysande som sceniskt och tolkningsmässigt träig, är NN en naturlig och självklar skådespelare i varje ögonblick." Han fortsätter: "NN berör mer än Björling. JB må ha haft en aldrig så välslipad tenor. Hans röst imponerar på samma sätt som ett komplext konstverk eller en invecklad maskin". Tardliga och aningslösa omdömen som var möjliga 2011, men knappast tio år tidigare. Vad hände under tiden? 2002 kom den kontroversiella boken "Tills vingen brister", av framlidna Yrsa Stenius. Den tycks ha öppnat upp för ett grävande och spekulerande i Jussis privata liv och dess påstådda mörka sidor. Den har väckt djup anstöt men har också blivit älskad av många som vill att omhuldandet av Jussi Björling ska anta mera jordnära proportioner. Följden av denna bok, menar jag, har gjort JB till en opålitlig alkoholist. En sångare som ofta ställde in. En gestaltningsmässigt obegåvad person och en sångare med begränsat uttryck och limiterade röstresurser. Hör bara hur han avfärdas i boken "101 historiska svenskar" av Lars Edling och Sara Griberg: "JB, Gudabenådad tenor med alkoholproblem. Trots att han i sina sceniska framträdanden är påfallande stel i rörelser och gester, blir de flesta åhörare hänfödda av hans mycket personliga stämman. – Jussi Björling var den ende som bröt det på ett fullkomligt måttlöst sätt. (löftet till fader

David att avstå från spriten) – Men troligen var det inte lätt att leva med en man som hade en benägenhet för nervsammanbrott och som led av grava alkoholproblem. – Ytterligare en påfrestning var att många damer förtrollades av Björlings undersköna stämman. Ett par månader efter att makarnas första barn föddes, fick han ännu ett barn med en annan kvinna. – På grund av sin känsliga natur och alkoholproblemen tvingades han allt som oftast att ställa in konserter och föreställningar, vilket gav honom dåligt rykte i operavärlden. – "Här cementeras fördomarna och mytologien vidare. Jag hoppas innerligt att detta nu har nått en kulmen. Sällskapets medlemmar kan garanteras att Jussi Björlingsällskapet intar nolltolerans mot irrelevanta, grundlösa och påstådda tillkortakommanden i Björlings personlighet. Vårt sällskap vill oakortat ägna sig åt forskning, bevarande och redovisande av ett konstnärskap som saknar motstycke i den lyriska världen. Allting har ett pris, även ett firat artistliv som krävde allt av psykisk och fysisk förmåga för att kunna fullföljas. Dessa enastående egenskaper, som han verkligen besatt, garanterade Jussi Björlings exempellösa framgångar och hans hänförelse eftermäle i form av klingande klenoder. Ingen svag natur där heller. Tvärtom!

För att lätta upp denna krönika något, till slut, så vill jag vända mig till en annan stor konstnär inom sitt gebit, som bidrar med följande anekdot. Jussi gillade Lasse Dahlquists muntra sång "Jolly Bob från Aberdeen". Den utbrast han gärna i närhet de stötte ihop i folkparker och annorstädes. Det fick Dahlquist att summera det hela: "Ett bevis på att det gick att knyta ihop schlagervärldens lycksökare med en av den klassiska musikens och operavärldens mästare." Tänk om Jussi hade spelat in Jolly Bob, så också vi fått höra hur han exekverade den!

BENGT KRANTZ
ordförande i Jussi Björlingsällskapet

REDAKTION

Jussi Björlingsällskapets tidning
Hösten 2018
Från starten 1989 nummer 61.

Redaktör
Calle Friedner
carl.friedner@telia.com
070-347 90 61

Grafisk form
Maria Hegborn
maria.hegborn@gmail.com
070-56 45 210

Redaktionskommitté
Bengt Krantz, ansvarig utgivare
Göran Forsling
Lars Tibell

Tryck: Grafiska Punkten, Växjö 2018
ISSN 1400-5271

Jussi Björlingsällskapet

stiftat den 7 januari 1989 har till uppgift att främja intresset och kunskapen om Jussi Björling, hans sångkonst, liv och karriär.
www.jussibjorlingsallskapet.com

Medlemsavgift

För år 2018 är avgiften 250 kronor för enskild medlem och 300 kronor för familj.
Plusgiro 462 48 91-0

Ansökan om medlemskap ställs till

Stefan Olmars
Hovra Gamla Landsvägen 5
820 42 Korsökroen
stefanholzpartner@telia.com

eller till
Jussi Björlingmuseet
Borganäsvägen 25
784 33 Borlänge
0243-742 40
jussibjorlingmuseet@borlange.se
För mer information se sidan 27

Jussi Björlingsällskapets styrelse

Ordförande
Bengt Krantz, 0739-79 17 62
visheten@gmail.com

Vice ordförande
Hans Thunström, 070-41 97 68
hans.thunstrom@gmail.com

Sekreterare
Stefan Olmars, 0651-260 00
stefanholzpartner@telia.com

Vice sekreterare
Berit Sjögren, 070-771 22 83
berit.sjogren@outlook.com

Kassör
Per Bäckström, 079-337 42 45
perb1948@gmail.com

Ledamöter
Annicka Englund, 08-653 05 30
annicka.englund@hotmail.se
Göran Forsling, 070-493 04 86
verbator@telia.com

Harald Henrysson, 0225-501 40
harald.henrysson@tele2.se
Lars Tibell, 070-343 22 28
lars@ingelstorp.se

EN BLANDAD KOMPOTT

Besökarna som kommer till den fina konsertlokalen Strömshall från tjugotalet, i Strömsbruk, kan vara säkra på att få sig till livs ett mycket omväxlande urval av musik av alla de slag, skilda tider, växlande framförandestilar och överhuvudtaget ett så omväxlande program som man kan begära, vid ett och samma tillfälle.

En massiv och omfattande uppvärmning inför den vokala delen av konserten, inleds med en timme blåsorkester, med oemotståndliga Ströms Bruksorkester, som spelar arrangemang och originalstycken om vartannat. Således får vi dels lyssna till förväntade svenska och utländska marscher, men också fyndiga arrangemang av såväl Povel Ramels som Carl Michael Bellmans musik, inordnade i bruksorkesterns taktfasta lunk. Torra och tokroliga presentationer av styckena framsägs av orkesterns ledare och saxofonist, Rolf Hedvall, som får mig att tänka på Helmer Bryd, alias Gunnar Svensson – ledare av Helmer Bryds Eminent Five Quartet, i Mosebacke Monarki.

När det sedan är dags att byta stift och kalla in den kanadensiske barytonen Tyler Duncan med sin skönspe-lande hustru, Erika Switzer, så gäller det att ställa om sinnena. Här framträder ett väloljat kammarmusikteam med stor följsamhet sinsemellan. Gemensamma studier under sju års tid i Tyskland har lagt grunden till ett lyhört musicerande. De bjöd först på musik av Brahms och Vaughan-Williams. En sång ur Magelone-Lieder och en ur Songs of Travel. De är sålunda ryckta ur sin kontext, och problemen med detta återkommer jag till senare. Emellertid var båda sångerna omsorgsfullt framförda, och märkligt nog så verkade paret stå närmare det tyska innehållet än det brittiska. En stark germansk påverkan anas där, som också resulterar i utmärkt sjungen tyska.

Skånefödda Malin Hartelius, ackompanjerad av Lennart Eng, från Färila i Hälsingland, fortsatte så med ett helt opus av Peterson-Berger, "4 visor i folkton". Sångerna framfördes notbildstroget och därmed med en distans till den uppförandepaxis som Jussi Björling lagt grunden till, men som även en Nicolai Gedda dis-

Fr.v.: Tyler Duncan, Lennart Eng, Erika Switzer, Malin Hartelius, Yinjia Gong och Stefan Olmors vid applådtack.

Kanadensiske barytonen Tyler Duncan ackompanjeras av sin hustru, pianisten Erika Switzer.

Malin Hartelius var på ett strålande humör.

tanserar sig ifrån, när han sjunger dem. Således inga portamenton och heller inga fermater, och genomgående framförda i ett något högre tempo än man är van vid.

Därmed var det tenordags, och den kinesiske Yinjia Gong öppnade med ett kyrkomusikaliskt verk, en aria ur H-mollmässan av Bach, som han framfört på sin hemscen, Theater Regensburg. Han har nog ingen given framtid som kyrkosångare, särskilt om man besinnar den saftiga kontrasten, att ovanpå Bach, sjunga Celeste Aida ur Verdis berömda opera. En önskearia för framtiden måhända? Däremot så visar han per definition att han är operasångare. Som 35åring så har han tiden för sig, och det kan bli riktigt spännande att få höra hans hyllning till Aida, som den kommer att låta om 5-10 år.

Betydelsen av ordet "impromptu" är orepeterad eller improviserad. Switzers uppfriskande och minutiösa framställning av Schuberts Impromptu, opus 90, nr.1, skvallrar inte om något annat än stor medvetenhet, och framförandet blev en balsam för själen, i ett program med i övrigt djärva kast.

Årets tenor i Strömsbruk var Yinjia Gong, som ackompanjerades av Lennart Eng.

Paret Duncan/Switzer återkommer med en sång och en aria. En fransk delikatess av Darius Milhaud till text av Rabindranath Tagore, från bengaliskan. Ett vackert och originellt val. Därpå sjöng Duncan den utelämnade Guglielmoarian ur *Così fan tutte* av Mozart, "Rivolgete a lui lo sguardo!", som betyder ungefär "Se på honom!". Utan att på något sätt förringa hans insats i detta stycke, så understryker det intrycket av att Tyler Duncan är en tämligen utpräglad romansångare, med fin känsla för textliga valörer.

Malin återkommer så med två centrala arior ur den italienska operarepertoaren, nämligen Desdemonas "Ave Maria" ur *Otello* och Laurettas aria ur Gianni Schicchi. Här ackompanjerar Lennart på synthorgel i det första stycket. Vi har för vana att plocka russinerna ur kakan och framföra arior separat ur större sammanhang. Det finns ett problem i detta, eftersom slagkraften av en aria, utförd i sin kontext är så oändligt mycket större än verkan

Konserten inleddes av charmiga Ströms Bruksorkester.

i ett löstryckt sammanhang. Det gäller både *Otello* och Gianni Schicchi. Det är bara att önska och hoppas att publiken någon gång får uppleva dess starka verkan på plats i den dramatiska situationen. Det gäller naturligtvis även sångcykler som man plockar stycken ur.

Gong sjöng sedan två arior. Den ena rollen, Riccardo i *Maskeradbalen* har han sjungit i Regensburg, medan den andra står på önskelistan kanske? Det rör sig om Tonio i *Regementets dotter*. Det står tydligt och klart att Yinjia Gong helt saknar höjdskräck. Topptonerna serveras på en bricka, om än lite bucklig.

Extratumrens rad utgjordes av "Ich Grolle Nicht" av Schumann, "O du mein holder Abendstern" av Wagner, "Giudittas sång" ur operetten med samma namn av Lehár samt "Nessun dorma" av Puccini. Den tacksamma och entusiastiska publiken behövde inte applådera sig trötta för att få sina stycken från var och en.

Avrundningen blev en samfällad "Land, du välsignade", och vi var åter i Jussi Björlings trygga famn. Det egentliga ändamålet för denna omväxlande eftermiddagskonsert.

BENGT KRANTZ

FOTO: MARIA HEGBORN (s. 4-6) & CALLE FRIEDNER (s. 6 n.v.)

Sex ordförande tillsammans i Strömsbruk

Jussifestivalen i Strömsbruk hade i år fått fint besök av inte mindre än 23 medlemmar från våra systerföreningar i USA och i Storbritannien, och därmed fick vi bl.a. tillfälle att träffa både dem, som just nu leder sällskapen, och några, som tidigare har gjort det och fortfarande deltar aktivt i verksamheten.

På bilden här ser vi Dan Shea [sjä], som fyllde 80 förra året och då presenterades i höstnumret av Jussi Björlingsällskapets tidning. Dan var det amerikanska sällskapets förste ordförande, redaktör och senare sekreterare. Bredvid Dan står Janel E. Lundgren, sällskapets nuvarande ordförande, och om henne kunde vi läsa i vår tidnings vårnummer i år. Richard Copeman är ordförande i Jussi Björling Society (U.K.), faktiskt fem år äldre än det amerikanska sällskapet, som man samarbetar nära med. Till höger om Richard Copeman står vår svenska ordförande, Bengt Krantz, lyrisk basbarytonsångare, och Harald Henrysson, en av det svenska sällskapets grundare, f.d. intendent för Jussi Björlingmuseet och mannen som kan allt värt att veta (och en hel del därutöver) om Jussi. Längst t.h. har vi hans hustru, Sue Flaster, som varit engagerad i det amerikanska säll-

skapet i stort sett sedan det grundades för tjugo år sedan och också har varit dess ordförande, "när grundaren Dan Shea behövde ett avbrott", som hon så ödmjukt säger.

Efter den traditionella konserten av bruksorkestern, som följdes av den solistkonsert, som vi just kunnat läsa om, blev det önskekonsert med Jussi, där personer i publiken valt musiken, som presenterades av Stefan Olmås, Jussifestens eminente organisatör, och kommenterades dels av Ann-Charlotte Björling och dels av Harald Henrysson.

Efter frukost inleddes den andra dagen med att ägaren av ortens hotell och vandrarhem, Kustleden, Johan Adlercreutz, berättade om orten. Därefter intervjuade Nils-Göran Olve artisterna från konserten: sopranen Malin Hartelius, född i Malmö och uppvuxen i Tings-

Fr.v.: Dan Shea, Janel E. Lundgren, Richard Copeman, Bengt Krantz, Harald Henrysson och Sue Flaster.

Fr.v.: Stefan Olmårs, Ann-Charlotte Björling och Harald Henrysson

Stefan Johansson i berättartagen.

ryd, har en lysande internationell karriär utomlands, tenoren Yinjia Gong, född i Sichuanprovinsen i Kina, utbildad i Sverige och verksam vid operan i Regensburg i sydöstra Tyskland och uppenbarligen begåvad med ett imponerande minne, eftersom han på bara några år hunnit studera in en lång rad huvudroller och dessutom hunnit lära sig såväl svenska som engelska och tyska, den kanadensiske barytonsångaren Tyler Duncan, verksam bl.a. på Metropolitanoperan men också som romanssångare, och hans ackompanjator, Erika Switzer. Alla hade förstås lyssnat på Jussi Björling, men Malin Hartelius hade faktiskt bestämt sig för att bli sångerska efter att ha hört *Ann-Charlotte* Björling sjunga, för att senare också lyssna professionellt på hennes far.

Efter denna delvis mycket uppsluppna presentation av artisterna, avslutades den andra dagens förmiddagsprogram med att Stefan Johansson, tidigare chef för Radioteatern, senare dramaturg på Kungl. Operan och Malmö Opera, talade om den unga Birgit Nilsson. Stefan Johansson gav här intressanta prov på hur Birgit Nilsson lät, innan den stora karriären hade börjat.

För de utländska gästerna och flera av de svenska avslutades så evenemanget traditionsenligt med lunch i Hudiksvall.

CALLE FRIEDNER
TEXT & FOTO

De sjöng med Jussi: Kerstin Thorborg

Kerstin Thorborg i Valkyrian.

Liksom Jussi hade Kerstin Thorborg sina rötter i Dalarna. Hon föddes 1896 i Venjans socken, i nuvarande Mora kommun. När hon var i 2-årsåldern flyttade familjen till Hedemora i södra Dalarna och det var där hon växte upp. Fadern var tidningsredaktör och var dessutom begåvad med en praktfull basröst, som han lät klinga i bland annat Orpei Drängar. Och det var när Kerstin som tonåring var solist tillsammans med kören vid en konsert i Hedemora, som körmedlemmar övertalade pappa Viktor att låta dottern ta sänglektioner. Så blev det också. Hon studerade först privat, kom sedan in på Operaskolan och 1923 kunde hon debutera på Stockholmsoperan i den lilla rollen som Lola i *Cavalleria rusticana*. Sedan gick det snabbt. Påföljande år sjöng hon Ortrud i *Lohengrin*, och det var som Wagnersångerska hon skulle fira sina största triumfer på de internationella scenerna. Hon hade en stor och varm altröst men med tillräcklig höjd för att också ta sig an mezzo-roller. Fram till 1930 var hon fast anställd på Operan, och bland betydande roller kan nämnas Majorskan i *Zandonais Kavaljererna* på Ekeby, som bygger på Selma Lagerlöfs Gösta Berlings saga. Operan hade premiär 1925 på La Scala i Milano under ledning av Toscanini, och när Selma tre år senare skulle fira sin sjuttioårsdag, beslöt Operan att sätta upp *Kavaljererna* till hennes ära. Flera av Operans främsta krafter medverkade, däribland Einar Beyron som Gösta Berling, Brita Herzberg som Dona och, som sagt, Kerstin Thorborg som Majorskan. Den blev en succé och stod på spelplanen i flera år framöver. Den unge Jussi Björling sjöng till exempel rollen som Ruster ett flertal gånger i början av 30-talet.

Anna-Lisa, Kerstin Thorborg, Jussi på SS Drottningholm 1946

Operan är även unik för en svenskproducerad opera vid den här tiden, såtillvida att åtskilliga avsnitt spelades in på skiva med originalartisterna. Sedermera har inspelningarna också givits ut på LP. Regissör var Gustaf Bergman, som efter en betydande karriär som operatenor framför allt i Tyskland men också till och med i New York, blev regissör i Göteborg och senare i Stockholm. Mellan honom och Kerstin Thorborg sa det klick och de gifte sig just 1928.

Efter en succéartad konsert i Frankfurt beslöt Kerstin Thorborg att satsa på en karriär i Tyskland och knöts, genom Bruno Walters försorg, till Berlinoperan. Detta var emellertid den period när nazismen breddade ut sig. Hitler var Wagnerälskare men Kerstin Thorborg avskydde nazismen och 1934 sökte hon sig istället till Wien, där hon blev omåttligt populär. Men nazismen förföljde henne. 1938, efter Anslutning, när operaledningen började avskeda sångare och musiker med judiskt påbrå, bröt hon sitt kontrakt med Wienoperan, ett ganska uppseendeväckande beslut, och flyttade till USA, där hon blev den ledande alten och mezzosopranen på Metropolitanoperan från 1938 tills hon drog sig tillbaka 1950 och flyttade tillbaka hem till Hedemora, där hon avled 1970. På Met fick hon det smickrande epitetet "altarnas Caruso", och framträdde 355 gånger, inräknat ett ganska stort antal gästföreställningar redan från 1936. Wagner blev förstås hennes nisch även här men hon hade många strängar på sin lyra, däribland titelrollen i Orfeus och Euridike.

Tillsammans med Jussi sjöng hon två gånger på Stockholmsoperan och 1937, när Jussi för första och enda gången gästade Wienoperan, möttes de på scenen i Trubaduren och Maskeradbalen.

Legendariska är de två framförandena av Verdis Requiem under ledning av Arturo Toscanini vid festspelen i Luzern i augusti 1939, bara några dagar före andra världskrigets utbrott. Förutom de två dalabördiga medverkade Zinka Milanov och basen Nicola Moscona. Hela 45 minuter från framförandet den 16 augusti finns inspelade och utgivna på

CD – om än i ganska primitivt ljud. (Inspelningen har presenterats i föregående nummer av vår tidning.) Året därpå, när båda var engagerade vid Metropolitanoperan, sjöng de tillsammans i fyra föreställningar av Maskeradbalen, däribland premiären på den nya produktionen den 2 december 1940, där också Zinka Milanov medverkade. Kerstin Thorborg skulle ha sjungit Azucena i en ny produktion av Trubaduren, bara tio dagar senare, även då mot Jussi, men hon ersattes på grund av sjukdom av Bruna Castagna. Några år senare sjöng hon dock två Trubadurer men då var Jussi hemma i Sverige.

Att Kerstin Thorborg var en rakryggad kvinna med fasta moraliska principer är omvittnat. Låt mig som avslutning på den här artikeln citera och referera några rader från "Det var i Wien" av Elsa Björkman-Goldschmidt, grafiker, journalist och författare, som bodde och verkade i Wien under hela mellankrigstiden och blev nära vän med Kerstin Thorborg under den tiden. I kapitlet "Valkyrian från Hedemora" ger hon några glimtar av människan Kerstin Thorborg: "Hennes Wienkarriär hör inte till de vanligaste. Den inleddes med att hon utdelade något liknande en örfil, och hennes sorti beseglades med samma gest. Dessemellan lade hon wienarna för sina fötter."

Den första örffilen riktade sig mot den "skamfläck" som stavades operaklacken. Denna urgamla institution som innebar att en grupp musikintresserade yngre män, ofta studenter, åtog sig att mot betalning applådera på lämpliga ställen, ju kraftigare applåder desto högre pris. När nya artister engagerades uppsöktes de av klackchefen, och de flesta gick med på ett sådant avtal. "När Kerstin Thorborg uppvaktades ... blev hon både förvånad och upprörd", skriver Björkman-Goldschmidt. "det stred absolut mot hennes principer att försöka komma fram med hjälp av betalda hyllningar. Hon förklarade helt enkelt att köpta applåder var värdelösa för henne och att hon inte intresserade sig för anbudet."

Hon utsattes emellertid för påtryckningar från alla håll, till och med Wiens största konsertbyrå rådde henne att ge efter. "Det vädjades slutligen till hennes medlidande med de fatiga studenterna. På det svarade Kerstin Thorborg med att skänka en liknande penningsumma med det bestämda villkoret att klacken ej fick infinna sig. Något sådant hade inte i mannaminne förekommit." Alla trodde att hon skulle vara tvungen att krypa till korset. "Men en dalkulla tvingar man inte så lätt dit hon inte vill." Och ganska snart hade hon besegrat publiken. "De initierade kunde iakttä hur klackchefen och hans anhang stod med demonstrativt korslagda armar medan hela den övriga publiken frenetiskt gav sitt bifall tillkänna, så som man bara kan applådera i Wien."

Den andra örffilen kom i mars 1938, bara några dagar efter nazisternas annektering av Österrike. Elsa Björkman-Goldschmidt besökte Kerstin och maken Gustaf i den lägenhet

de hyrde. De var i full färd med att packa. Följande samtal utspann sig mellan de två kvinnorna:

"Jag sade honom (någon i operadirektionen) att jag inte kan begripa ett sådant beteende som att avskeda folk på grund av deras börd eller åsikter. De hade bådadera när de anställdes och vad har de förbrutit sedan dess? Deras tjänster dög ju för en vecka sedan."

"Vad svarade han?"

"Att vi måste vika för våldet."

"Vad sade du då?"

"Jag sa: 'Varför det?'"

"Och sen?"

"Då svarade han bara med en motfråga. 'Vad ämnar fru Thorborg göra åt saken?'"

'Avgå naturligtvis. Inte menar ni väl att jag kan sjunga när mina vänner och kamrater utsätts för så skymflig behandling?'"

'Fru Thorborg är ju bunden av kontrakt', blev hans nästa yttrande. Han såg rätt plågad ut.

'Det bryter jag, kosta vad det kosta vill' var det enda jag kunde få ur mig. Men jag är inte säker på att han trodde mig. Och nu packar vi."

Elsa Björkman-Goldschmidt avslutar kapitlet sålunda: "... jag såg på henne just då. Hon såg ut som en verklig valkyria, hög, kraftig, lågande. Vad skulle inte den nazistiska ledningen velat ge för en sådan utsmyckning av sin propagandavagn! Hur gärna skulle de inte ha öst guld och rökelse över henne!"

GÖRAN FORSLING

Yrsa Stenius död

Journalisten och författaren Yrsa Stenius avled i maj 73 år gammal. Hon var född i Finland men flyttade till Sverige och blev så småningom politisk chefredaktör på Aftonbladet och pressombudsman. Hon skrev flera böcker, bl.a. "Tills vingen brister", en omdebatterad bok om Jussi Björling, som dock blev en stor försäljningssuccé. Den låg också till grund för librettot till operan Silverfågeln från 2015 med musik av Mats Larsson Gothe och libretto av Greta Sundberg. Operan analyserades i höstnumret av denna tidning samma år, där det konstaterades, att operan gav en skev bild av Jussi Björling, genom att bl.a. i alltför hög grad betona hans alkoholproblem på bekostnad av beskrivningen av hans karriär. När vår artikel publicerats, förklarade Yrsa Stenius att hon avslutade

Jussi blir gatumusikant

Efter ett medborgarförslag har kommunfullmäktige i Borlänge beslutat, att statyn av Jussi Björling på Jussi Björlings torg i Borlänge ska börja sjunga, d.v.s. man vill placera högtalare i anslutning till statyn och låta inspelningar med Jussi strömma ut vid vissa tillfällen. Ett förslag är att han ska sjunga "Adam's julsång" i juletid och "Till havs" om sommaren. Statyn är utförd av Willy Gordon, som bl.a. gjort statyn av Evert Taube på Evert Taubes terrass på Riddarholmen i Stockholm, men veterligt finns det inga planer på att låta taubevisor strömma ut från den. Men det kanske kommer...

sitt medlemskap i Jussi Björlingsällskapet. Hon skrev senare i musiktidskriften OPUS en artikel, där hon påstod sig vara avskydd, trots framgången av boken, som för de mindre insatta fått henne att framstå som expert på Jussi Björling. Hon erkände visserligen att hon inte hållit sitt löfte till Ann-Charlotte Björling, som hon intervjuat ingående för sin bok, om att hon skulle få läsa hennes bokmanus före publiceringen, men hon försökte på samma gång nedvärdera det Ann-Charlotte berättat genom att påstå, att hon redan visste det mesta ändå.

Yrsa Stenius var utan tvivel en begåvad skribent, men hennes egna spekulationer om Jussi Björling, vars röst hon älskade, minskade bokens dokumentära värde högst väsentligt.

CALLE FRIEDNER

Sol och sång över KUNGSTRÄDGÅRDEN

Solen flödade, termometern visade på 28 grader i skuggan, men på scenen i Kungsträdgården lät sig artisterna inte påverkas. Den ende som berördes märkbart var den heroiske pianisten Anders Wadenberg, som traditionsenligt fick jaga kringblåsta noter.

Konserten, som i år blev den enda i sällskapets regi i Stockholm, sedan Skansen sagt nej till de konserter vi anordnat i samarbete med Folkets hus & Parker, var som tidigare ett samarbete mellan Birgit Nilsson sällskapet och Jussi Björlingsällskapet. Det förra hade valt ut en ung sopran, Hanna Husáhr, medan tenoren Manuel Bjelke fick representera det senare. Dessutom sjöng också vår ordförande, Bengt Krantz, alla, som sagt, ackompanjerade av Anders Wadenberg, och Claes Remminger, vice ordförande i Birgit Nilsson sällskapet, presenterade programmet mycket professionellt.

Bengt Krantz torde vara så välkänd, att han inte behöver någon närmare presentation, men vilka är de båda unga sångarna? Ja, Manuel Bjelke är 30 år. Han har gått i Adolf Fredriks musikklasser och på Stockholms musikgymnasium. Därefter har han huvudsakligen studerat sång för sin far, Lennart Bjelke. Det var vid en provsjungning i Malmö, som Bengt Krantz, som är den som väljer sällskapets artist till de här konserterna i Kungsträdgården, hörde honom. Manuel Bjelke har en mer dramatisk tenorstämman än Jussi Björling, men det hindrar inte, att han lyssnat på Jussi.

Manuel Bjelke har både operaarior och romanser på sin repertoar. På konserten sjöng han två arior ur Wagners Valkyrian, och visst fick man intrycket av, att han har förutsättningar att bli en god wagnertenor.

– Jag får se vad som kommer att passa mig bäst, svarar han försiktigt.

Manuel tillägger, att han inte bara har lyssnat på Jussi utan också på andra tenorer som Nicolai Gedda, Plácido Domingo och Mario Del Monaco och dessutom på Set Svanholm, sin tids främsta wagnertenor. Däremot har det varit sämre när det gäller kvinnliga sångare som Birgit Nilsson.

– Men jag får väl börja med det, säger han och berättar, att han den närmaste tiden skulle anmäla sig till diverse

provsjungningar, som förhoppningsvis ska ge honom engagemang.

Hanna Husáhr är fyra år äldre än Manuel och redan etablerad med egen agent. Hanna har bl.a. sjungit Pamina i Trollflöjten på Kungliga Operan, där hon också gestaltat presidentfrun Pat Nixon i John Adams Nixon in China, men hon har också sjungit den kvinnliga huvudrollen i Humperdincks Hans och Greta på Malmö Opera. Dessutom har hon ofta framträtt utomlands, bl.a. i Matteuspassionen under ledning av Marc Minkowski och som Romilda i Händels Serse (Xerxes) på operan i Versailles för att bara nämna något av det hon gjort. På Drottningholmsteatern har hon sjungit Barbarina i Figaros bröllop, och där höll hon just på att repetera Jean-Philippe Rameaus opera Pygmalion. Det var så kort tid mellan konserten i Kungsträdgården och repetitionen på Drottningholm, att hon fick skjuts i bil till teatern, medan vi fick tid att göra vår intervju på vägen. Hanna sjunger det mesta från barock till nutida musik. Hennes röst är alltså flexibel, och det är nog bra, menar hon, men framför allt vill hon, att hennes sång ska kännetecknas av en vacker klang, och hennes böjliga stämman passar bra till koloratur.

– Jag tycker om att sjunga koloratur, men jag skulle inte vilja säga, att jag är en koloratursopran, utan att jag är en lyrisk sopran med koloratur, påpekar hon.

Och det finns förstås en skillnad: en lyrisk sopran med koloratur torde ha en bredare repertoar än en ren koloratursopran.

Hanna Husáhr visste tidigt att hon vill ägna sig åt sång, och hennes största ”hjältar”, som hon själv kallar dem, var lärarna på Musikkonservatoriet i Falun (Hanna är född i Borlänge). De uppmuntrade henne att sjunga och såg till, att hon också fick framträda. 18 år gammal flyttade hon till London och studerade vid Guildhall School of Music and Drama, där hon tog sin Bachelorexamen, och tiden där var lärorik på flera sätt.

– När jag växte upp var jag van vid att alltid vara den duktiga flickan, som alltid var bra eller bäst. I London var vi massvis med sångare, och jag kände verkligen, att jag var en av många, och att mina talanger inte var något särskilt, så det var en ganska tuff period för mig.

När hon sedan fortsatte på Operastudion på Kulturama i Stockholm, kände Hanna, att hon kunde hitta sin röst, och som sista steget i utbildningen gick hon en tid på scenskolan i Göteborg, innan karriären tog fart med början genom ett ettårigt engagemang på Finlands Nationalopera i Helsingfors. Man kunde kanske tro, att hon skulle ha fått sina många internationella kontakter genom Guildhall School, men...

– Nej, faktiskt inte. Däremot, när jag nästa år ska sjunga den första systerdottern i Benjamin Brittens Peter Grimes i Royal Festival Hall, träffar jag en rad kollegor, som jag inte har sett sedan studietiden.

Nyligen har Hanna Husáhr fått en rad priser och stipendier: Jussi Björlingpriset (inte sällskapets, som alltid går till en tenor) 2011, Christina Nilssons stipendium 2013, Håkan Mogrens stipendium, Operavännernas stipendium och Birgit Nilssons stipendium, alla 2017, m.fl., och de har betytt mycket för Hanna.

– Ja, det här stipendierna är både ett bevis på att jag gör någonting bra och en anledning till att göra saker ännu bättre. Dessutom har jag fått lära mig mer om Birgit och Jussi – och Christina Nilsson också. Framför allt är jag ju intresserad av röstkvalitet, och det finns ju inga bättre förebilder än Jussi och Birgit.

Birgit Nilsson hade en annan röst än Hanna Husáhr...

– Ja, men hon hade en sådan vacker, fin kärna, hon lät aldrig forcerad, hon sjöng ju otroligt naturligt – och flexibelt! Jag har en teori om att det där hör ihop med att man har en lite spetsig näsa... Ja, i alla fall har jag ofta tänkt på att sjunga centrerat ”i näsan”. Klangen ska sitta i ”masken”, och det tar många år, innan man förstår vad masken är för något!

Programmet omfattade svenska och tyska romanser och dessutom tyska och italienska operaarior. Hanna Husáhr inledde med en kärleksdikt av österrikaren Hermann von Glim, ”Zueignung”, tonsatt av Richard Strauss, en av hans mest kända sånger, som också stod på Jussi Björlings repertoar. Tyskt var också det andra stycket, Siegmunds aria ”Ein Schwert verhiess mir der Vater” ur den första akten av Valkyrian, sjungt av Manuel Bjelke.

Fr.v.: Manuel Bjelke, Hanna Husáhr, Anders Wadenberg, Bengt Krantz och Clas Remminger.

Bengt Krantz första nummer blev "Morgon" av Ejnar Eklöf till text av K. G. (Karl Gustav) Ossiannilsson, en av de sånger om kärlek till fosterlandet Sverige, som Jussi Björling ofta sjöng. Så återkom Hanna Husáhr, denna gång med Edvard Griegs geniala tonsättning av Johan Nordahl Brun Rolfsens stormande kärlekssång "En dröm". Även den stod på Jussi Björlings repertoar, men Hanna Husáhr tycker så mycket om den, så hon bortser gärna från att det är en man som sjunger om sin älskade. För det skulle ju ha kunnat vara tvärt om...

Kärlek av ett helt annat slag handlar det ju om i den första akten av Valkyrian, nämligen förbjuden kärlek mellan bror och syster. Manuel Bjelke hade ju redan sjungit en av Siegmunds arior ur den akten, och nu sjöng han "Winterstürme". Denna aria följdes av ännu en, men nu på italienska när Bengt Krantz sjöng Posas aria "Per me giunto", som föregår den dramatiska händelsen, där Posa blir skjuten av en mördare på storinkvisitorns uppdrag.

Den mest kända operaversionen av William Shakespeares drama Romeo och Julia, som i sin tur byggde på en roman från 1500-talet, skrevs av Charles Gounod och hade premiär 1867 i Paris, men han var inte först: redan 1830 hade I Capuleti e i Montecchi av Vincenzo Bellini urpremiär baserad på samma förlaga. Den lär ha gjort stor lycka på sin tid, men idag hör man den inte ofta. Hanna Husáhr hade i alla fall hittat en aria, som sjungs av Julia – eller på italienska: Giulietta.

Efter Shakespeares drama om den svartaste ondska, Otello, skapade Verdi en av sina mest dramatiska operor. Den börjar med Otellos triumfartade hemkomst till sin älskade Desdemona efter att ha segrat i strid, men snart inbillar hans fänrik Jago honom, att Desdemona är honom otrogen, och Otello dödar henne i sin svartsjuka. När han insett vad han gjort, tar han så sitt eget liv genom att sticka en dolk i bröstet, men först sjunger han arian "Niun mi tema", och här var det Manuel Bjelke som gestaltade den.

Bengt Krantz sista nummer var så ännu en fosterländsk sång ur Jussi Björlings repertoar: "Nämner du Sverige" av Hildor Lundvik till John Coldéns text, och även Manuel Bjelke hade valt som sitt sista nummer den nog mest kända av fosterländska sånger på Jussis repertoar, nämligen Ragnar Althéns "Land du välsignade" med text av Elisabet Björklund. Det blev emellertid med en känd italiensk aria, som konserten avslutades, när Hanna Husáhr sjöng Laurettas förtjusande lilla aria "O mio

babbino caro" ur Puccinis komedi Gianni Schicchi, en aria varje lyrisk sopran nog har på sin repertoar.

Ja, visserligen var det varmt, men eftersom scenen i Kungsträdgården är vänd mot söder, slapp artisterna direkt solljus och kunde leverera det här omväxlande programmet till en ovanligt talrik publik. Här fick man ju höra prov på två unga artister i relief till den erfarne operasångaren i en konsert, som vi hoppas ska få en fortsättning även kommande år.

CALLE FRIEDNER
TEXT & FOTO

Barytonen Bengt Krantz.

Sopranen Hanna Husáhr.

Tenoren Manuel Bjelke.

Den artonde Jussikonserten i Voxna kyrka

Mycket var sig likt när den artonde upplagan av Jussi Björlingsällskapet och Ovanåkers församlings konsert till Jussi Björlings ära drog igång: den vita kyrkan omgiven av lummig högsommargrönka, den fulltaliga publiken som sorlade i nyfiken förväntan, klockringningen, Jussis röst som tonade ur högtalarna (i år med "Visa kring slånblom och månskära" av skeppsredaren och seglarvännen Sven Salén), det samspelta hemmalaget på plats, (Stefan Olmårs, gärningsman och konferencier, Lennart Eng stöttespelare vid flygeln, hans dotter Maria som bladlus och Lena Rieback väntande i bakgrunden för att stötta de lokala ungdomarna). Det gästande laget var däremot nya bekantskaper, utom för de få åhörare som i höstas bevistade Jussikonserten i Strömsbruk.

Först på plan var den praktfulle basen Staffan Alveteg med en mäktig aria ur Handels Messias och därefter klättrade han ner i de djupa källarvalven i Saras tros aria ur Trollflöjten, "In diesen heiligen Hallen". Därefter fick vi möta den unga norska sopranen Ida Katrine Hagen Johansen, som med folkviseljuvlig värme sjöng "Jeg elsker dig" och "Solveigs sang", båda av Grieg. Hon avlöstes av sin landsman och tillika blivande make, tenoren Bror Magnus Tødenes, fjolårets Jussi Björlingpristagare. Han fyllde på med mera Grieg, en glansfull men innerlig "En svane" och vann sedan allas hjärtan med den mest förtrollande vackra tolkning man kan tänka sig av Sjöbergs "Tonerna".

Dags sedan för scenbyte och nu tog Lena Rieback över flygeln för att ackompanjera sina adepter från Bollnäs Estetiska, musikalartisterna Hanna Ingesson och Henrik Jिंगåker. Hanna sjöng "Get out and stay out" ur "9 to 5" av Dolly Parton medan Henrik tog sig an "Empty chair and empty tables" ur Les Misérables. Man häpnar över vilka röstresurser och vilket utspel ungdomarna har!

I andra omgången bjöd Staffan på ännu mera basprakt, Gremins aria ur Eugen Onegin, samt Stenhammars "Positivvisa", livfullt framförd och med glimt i ögat. Ida Katrine sjöng Juvelarian ur Faust charmigt glittrande, och Bror Magnus tog oss med till Italien och imponerade med sin kraft och briljans men ännu mera med sina utsökta svaga nyanser i två sånger av Tosti, "Ideale" och "L'ultima canzone" (Den sista sången).

Men det var inte sista sången, visade det sig, för alla artisterna hade extranummer i bakfickan. Hanna och Henrik visade sin uttryckskraft och teaterbegåvning i "I think I got you beat" ur Shrek av Jeanine Tesch, och vad sjunger en djup bas som extranummer om inte "Ol' man river"? Och som slutkläm – en slutkläm som verkligen hette duga – exekverade Bror Magnus och Ida Katrine hela slutscenen ur första akten av Puccinis La bohème och vandrade så småningom under duetten ömt sammanslingrade ut till sakristian där de sjöng sluttonerna "off stage", varefter de satte punkt genom att slå igen dörren med en kraftig smäll. Stefan satte sedan in kärleksduetten i sitt rätta sammanhang och berättade hemligheten: "Dom gifter sig på lördag!"

Applåder, presentutdelning och – som en överraskning – utdelning av William Lind-stipendiet till en rörd och

Lena Rieback tar emot William Lindstipendiet

Staffan Alveteg.

Tro det den som vill: Luciano Pavarotti och Jussi Björling omgivna av Bror Magnus Tødenes och Ida Katrine Hagen Johansen.

lycklig Lena Rieback för hennes mångåriga engagerade arbete med att inspirera ungdomarna på Bollnäs Estetiska. Och sedan var det dags för den allra sista sången – också helt i enlighet med traditionen: ”Land, du välsignade” unisont sjungen av både medverkande och publik.

Senare på kvällen på Voxnabruks Herrgård samtalade Nils-Göran Olve med Bror Magnus Tødenes, som visade sig ha många kloka åsikter om sitt liv som sångare – ganska nyligen påbörjat men som redan har fört honom ut till de stora internationella scenerna. Kvällen avslutades med att vi fick spisa Jussi med Harald Henrysson. På tisdagsförmiddagen berättade Nils-Göran om en annan stor tenor, Luciano Pavarotti, och spelade både kända och okända inspelningar med ”den kanske främste arvtagaren till Jussi Björling.”

GÖRAN FORSLING
TEXT & FOTO

Mera om David Björling i Amerika

DEL 2

I vårt vårnummer berättade Harald Henrysson om David Björlings verksamhet i Amerika under 1900-talets första år, och här avslutar han sin berättelse.

Den 17 april gav Lyran sin årliga ”storartade vårkonsert” i Tammany Hall. Förutom barytonen Albin Hagman och violinisten Johnstone var Theodor(e) Björkstén solist, om vilken mera nedan. Den 21 april framträdde Lyran på en av dagarna under den ”hospitalsbazar” som anordnades i ett exercishus med plats för ”tiotusen svenskar” till förmån för det svenska sjukhuset. I maj for föreningen på båtutflykt, ett annat årligen återkommande evenemang.

Lördagen den 4 juni 1904 anordnade Gustaf Adolfs kyrkans ungdomsförening sin årliga ”Storartade Smultronfest” i kyrkans kapell. Namnet hängde samman med att smultron, glass och bakelser serverades fritt, och behållningen skulle användas till konvertering av gaskandelabrarna till elektrisk belysning. Till det omfattande

programmet bidrog David Björling med solosång. En intressant upplysning i samband med smultronfesten var att David var elev till den nyss nämnde sångaren, sångläraren, kördirigenten, kompositören och skalden, ”professor” Theodor Björkstén. Nordstjernen skrev i sin recension: ”Hr David Björlings vackra tenorsolo visar att han är en trogen lärjunge till sin mästare, hr Björkstén.” Han måste alltså ha börjat förbereda sig för en solosångarkarriär innan han ännu sökt in vid Metropolitans operaskola.

Theodor Björkstén var tenor, född i Stockholm 1858, där han sedan studerade för Isak Berg och debuterade 1880. Året därpå ”upptäcktes” han av Christina Nilsson då hon var i Stockholm för att sjunga vid firandet av kronprins Gustafs bröllop. Han utbildade sig vidare

under den kände pedagogen Enrico Delle Sedie i Paris, där han också sjöng med framgång. Gounod påstås rentav ha omfamnat honom och kallat honom ”den nye Mario”. Theodor Björkstén sjöng med Christina Nilsson både på turnéer i Skandinavien, ute i Europa och 1882-83 i USA. 1887 flyttade han till Amerika för att verka främst som konsertsångare och från 1888 som uppskattad sånglärare i New York. Hans röst uppgavs inte vara stor eller klangskön, men välbehandlad, och han sjöng med intelligens och inlevelse.

Björkstén, som en period med sin sång bidrog till amerikanska Frälsningsarméns möten, publicerade sig också som tonsättare och skald. En av honom tonsatt ”War Song” för amerikanska deltagare i det kubanska frihetskriget mot spanjorerna trycktes i New York Herald 1896. Ur en dikt han publicerade i Nordstjernen den 12 januari 1905, kallad ”Till sångföreningen ‘Lyran’ i New York”, ska några tidstypiska verser citeras. De ger en god bild av den nationalromantiska, svenskpatriotiska miljö i vilken Lyran och det imponerande livaktiga svenska musiklivet i Amerika frodades.

Ättlingar af hjältesläkten / Nordens friska söner, I / Som i främlingslandet väckten / Hemlandssångens harmoni, / Hell er, ‘Lyran’, trefaldt hell! / Sjung för oss i vinterkväll! / Sjung om lekfull våg vid stranden, / Sjung om våg i raseri, / Liksom förr i berserksanden, / När som ovän drar förbi / Våg som slukar skepp och bär / Viking till hans hjertans kär! / ”Hör oss, Svea! Låt den rulla / Till musik av sköldars brak! / Och med Bellmans Syster Ulla” / Glädjen nu sjung högt i tak! / ”Stampa takten pojkar!” – så / Ja, se så ska dansen gå! / Hjeltedater, hjeltedoder - / Sjung om allt som minnet bär / Till vår allas dyra moder / Skandia, öfver allt oss kär! / Sjung om Kung, som styr vårt land, / Ledd af Herrens fadershand! / Basar och tenorer, alla, / Friska strupar, ungdomsblod, / Stolta att er ”Lyran” kalla / ”Morska män” med ”Mandom mod”, / Gäller det, för gammal härd / Ut med segerkrönta svärd! / Eder sång, som nu oss tjusar / Uti fredens vingars skydd / Skall, när krigsorkanen brusar, / Egga er till krigardyg. / Skönt är dö för fosterland / Sjungande med svärd i hand!

Den 14 juni 1904 anlände Lunds Studentsångförening till New York som den första svenska studentkören på Amerikaturné. På kvällen den 15 juni välkomnades sångarna av Lyran och Svenska Gleeklubben med en ”subskriberad herrsexa” i Teutonia Assembly Rooms, där stämningen redan från början var ”ofantligt hög”. Den

David Björling längst t.h. tillsammans med sina två yngsta syskon Johan och Lydia.

19 juni, vid lundasångarnas fjärde konsert på turnén, framträdde även de båda svenskamerikanska körerna i Carnegie Hall. Som gästernas solist medföljde barytonen John Forsell, och sjöng bl. a. vad som skulle bli David Björlings paradnummer, Griegs ”Den store hvide Flok”. Det kan alltså ha varit i Amerika som David Björling för första gången fick höra, och kanske även lära känna, den man som en gång skulle få så stor betydelse för hans son Jussi. Den norske bassångaren Albert Arveschoug, som utbildats i Sverige och tidigare vistats ett tiotal år i Amerika, var nu medlem av lundakören, men stannade i New York och skulle bidra till många av Lyrans arrangemang. Även en andra konsert av studentsångarna i Carnegie Hall den 17 juli, då Lyran inte deltog, drog fullt hus.

Av övriga arrangemang denna sommar där Lyran deltog kan nämnas en ”folkfest” 30 juli till 101-årsminnet av uppfinnaren John Ericssons födelse, arrangerad av Svenska Centralförbundet och med deltagande av inte mindre än 37 föreningar, samt Lyrans sommarfest den 20 augusti med Arveschoug som solist. Lyrans höstkonsert, med Björkstén som solist, ägde rum den 13 november i Tammany Hall.

Under år 1905 har det inte gått att få fram några direkta uppgifter om David Björlings verksamhet, utom att han

2. Theodor Björksten.

då med all sannolikhet började studera vid Metropolitan Opera School. En intervju med en släkting kan tolkas som att han inte sjöng med Lyran efter att han började på operaskolan. Han deltog i varje fall inte i juli i körens resa till Sångarförbundets sångarfest i Chicago, och inte heller var han solist i oktober när Lyran satte upp Hervés Lilla helgonet. Samma månad gavs för övrigt Värmlänningarna igen i New York, men utan David.

Här ska ändå några av Lyrans arrangemang under året av särskilt intresse nämnas. Kören deltog i en konsert i Carnegie Hall den 26 mars till förmån för Svenska Emigrant- och Hjelpföreningen, som gavs av Gunnar Wennerberg-kören, nu dominerad av damröster, och med manliga solistinslag av Arveschoug och Björksten. Vid Lyrans "förfädersdagsfest" i augusti var en av de mest kända sopranerna från Operan i Stockholm, Anna Hellström (senare gift Oscar), solist tillsammans med Arveschoug. Sångerskan kallades (liksom tidigare Christina Nilsson) "den andra svenska näktergalen", naturligtvis med hänsyftning på Jenny Lind, och hade just gett triumfatoriska konserter i Minnesota.

David Björklings framträdanden på Metropolitan 15 februari 1906 och som Erik i Värmlänningarna den 1 december samma år och den 26 januari 1907 behandlades

i min tidigare artikel, men nu står det alltså klart att det då redan var fjärde gången han sjöng Eriks roll. Lyran hade under året i Tammany Hall några mera ovanliga arrangemang. Den 3 januari kompletterade kören med sång en föreläsning av forskningsresanden Otto Nordenskjöld under titeln "Två år bland isen vid Södra Polartrakterna". Den 7 och 29 mars liksom den 1 november sjöng man vid uppvisningar av de turnerande Nationaldansarne och danserskorna från Skansen i Stockholm. Ännu en Carnegie Hall-konsert med Gunnar Wennerberg-kören gavs den 29 april, till förmån för ett svenskt barnhem och ett sjukhus, och med den danske tenoren Mendel Hartvig som särskilt framhävd solist. I Carnegie Hall arrangerade Lyran också den 23 december den 31:a och sista konserten på Anna Hellströms turné; andra solister var Björksten, Arveschoug och violinisten Johnstone.

Fyra framträdanden av David under hans båda sista år i New York kan nu komplettera min tidigare artikel och visar hur aktiv han var inför hemresan. Den 30 december 1906 deltog han i Skandinaviska Socialistiska sjukhjulsföreningens årsfest med bal i Maennerchor Hall, där han sjöng ett solo och en duett med John Hellberg. Våren 1907 sjöng han den 27 april vid en kvällsunderhållning arrangerad av en skandinavisk socialistförening i samma lokal, den 1 maj bidrog han till Föreningen Du Nords förstamajfest på Café Logeling och två dagar senare till programmet vid Svenska Bartholomeikyrkans sjukhjulsförenings 10-årsjubileum.

Tillsammans med min tidigare artikel har denna belyst omfattningen av David Björklings amerikanska sångarverksamhet innan han återvände till Sverige 1907 och närmast fortsatte karriären i Borlänge. Utöver det okända antal gånger han sjöng som medlem i svenska körer står det klart att han sex gånger framträdde som solist i sångpjäser, med stor sannolikhet ett antal gånger på Metropolitanoperans scen som körmedlem eller statist, som medlem av dess operaskola (men bara ett av dessa tillfällen är belagt och daterat) samt åtminstone tolv gånger med solo-, kvartett- eller kvintettsång i olika sammanhang, bl a ett par av honom själv arrangerade konserter.

HARALD HENRYSSON

"Som en nordisk ärkeängel utrustad med ett himmelskt högt C"

JUSSI BJÖRLING PÅ LYRIC OPERA OF CHICAGO

Lyric Opera of Chicago var en viktig scen för Jussi Björling under hans sista halva decennium av sin karriär. Mellan 1955 och 1958 sjöng han 31 föreställningar i nio av sina mest berömda roller [där], flest gånger i Trubaduren, som han framträdde i nio gånger under tre av sina fyra säsonger i Chicago.

Operan startades bara ett år före Björklings debut. Carol Fox, den första operachefen och grundaren tillsammans med VD:n Lawrence Kelly och dirigenten Nicola Rescigno, utformade det till ett "sångarnas hus" och ansåg det vara "Västra La Scala". Just för att göra det möjligt för sångare att sjunga i Chicago och därefter hinna till La Scala i tid för det operahusets traditionella

öppning den 7 december, omfattade den tidiga säsongen bara föreställningar i oktober och november. Under två korta månader varje säsong sjöng Björling i mellan tre och fem olika operaverk.

Det var som Manrico i Trubaduren, som Björling gjorde sin debut den 5 november 1955. Hans Leonora var Maria Callas, som återkom till sin andra säsong där. Den här föreställningen och en andra den 8 november blev de enda gångerna de någonsin sjöng tillsammans. Med Nicola Rescigno på pulsten ingick Ebe Stignani och Ettore Bastianini (ersatta av Claramae Turner och Robert Weede vid den andra föreställningen). Om den första föreställningen skrev den inflytelserika musikkritikern

Anna-Lisa och Jussi tillsammans med Maria Callas, Rudolf Bing och Giuseppe di Stefano i Chicago den 8 november 1955.

Jussi repeterar Maskeradbalen med Georg Solti i november 1957.

Claudia Cassidy i Chicago Tribune, att fast hans röst ibland kunde drunkna i "operalarmet", är Björlings "milda kärlekssång utan motstycke i ren skönhet och hans 'Di quella pira' glimmar som hans blixtrande svärd." Om den andra föreställningen skrev hon, att Björling sjöng "som en nordisk ärkeängel utrustad med ett himmelskt högt C."

Den andra av hans fyra roller den första säsongen var Hertigen i Rigoletto med Tito Gobbi i titelrollen, Teresa Stich-Randall som Gilda och än en gång med Rescigno som dirigent. Cassidy skrev, att Björling "inte hade någon jämbördig i den här rollen", och att hon "aldrig hört honom i bättre form." Hon fångar kärnan i Björlings vokala magi, när hon skriver att hans "glänsande tenor svingar sig med en närmast otroligt ljuvlig briljans, eftersom den aldrig förlorar den skarpa, som faller över den som en nordisk slöja."¹

Björling framträdde härnäst den säsongen med titelrollen i Faust, den här gången under den vördade veteran-dirigenten Tullio Serafin med Nicola Rossi-Lemeni,

¹ Vad hon torde mena är förmodligen det i rösten, som ofta uppfattas som "nordisk skärpa" i motsats till de latinska sångarnas mjukare klang (recensenter hemfaller ofta till ordpoesi). Ö.a.

Rosanna Carteri och Robert Weede i de andra huvudrollerna. Seymour Raven skrev i Tribune, att hans "Salut, demeure chaste et pure" var "den mest utsökta konstmusikaliska sång på operaområdet som scenen kan få uppleva. Resonansen - inte bara av klang men också känsla - som Björling skänker det franska språket är ett den lyriska teaterns under." Irving Sablonsky i Chicago Daily News kallade honom "antagligen den främste Faust idag."

Som avslutning på säsongen 1955 framträdde Björling i Verdis Maskeradbalen. Rescigno dirigerade nu också, och Gobbi och Turner återvände, medan Anita Cerquetti gjorde en imponerande debut som Amelia. Cassidy beskrev deras duett i akt två som "det en sådan duett borde vara, ett utströmmande av passionerad Verdi." I ett försök att beskriva Björlings framställning av sin rollfigur skrev hon, att "hans magnifika tenor, så rik i dess formidabla omfång från den högsta till den lägsta tonen, vilar på öppenhet och ett ädelt sinne här uppvisat med okynne."

När Björling återvände till säsongen 1956, var det i Trubaduren. Dirigent var den här gången Bruno Bartoletti, en nykomling i Chicago, som skulle komma att bli en fast punkt på Lyric Opera, där han under många år var konstnärlig ledare och chefsdirigent. Bartoletti dirigerade också Björlings två andra operor den säsongen, Tosca och La bohème. I de här två operorna spelade han mot Renata Tebaldi, som kom att bli hans oftast förekommande motspelerska i Chicago. De sjöng mot varandra sju gånger under säsongerna 1956 och 1957 i tre av Puccinis operor: Tosca, La bohème och Manon Lescaut. När Bartoletti avgick 2006 berättade han, att Tebaldi "agerade genom sin fantastiska, vackra röst." Om Björling sa han, att han hade en silkeslen tenor "med en kärna av stål."

I Chicago Tribune kallade Claudia Cassidy 1956 års föreställning av Tosca för "en kväll med klart skinande stjärnor", och syftade då inte bara på sångarna utan också på Bartoletti. Om de tre huvudrollsinnehavarna skrev hon, att "[Tebaldi] fick den underbara gamla thrillern att lysa med sin överflödande röst, så att det blev både överdådigt och farligt i en av Lyric Operas förnämligaste produktioner med Jussi Björling, som sjöng magnifikt som Cavaradossi. Tito Gobbi återvände som den bästa Scarpia på marknaden."

En rad veteraner bland operapubliken har bidragit med minnen till den här artikeln. Kurt Youngmann minns, att både Tebaldi och Björling var i "häpnadsväckande

god form" i den säsongens La bohème. Med tanke på det vi känner till om deras sång i den operan från inspelningar av andra framföranden, är det ett väldigt stort beröm.

Under säsongen 1957 framträdde Björling som mest i Chicago och sjöng nio föreställningar av fem olika operaverk. Carol Fox utnämnde säsongen till "en tenorälskarens fantasi", eftersom den vid sidan av Björling bjöd på Mario del Monaco (i Otello, Andrea Chénier och Pajazzo), Giuseppe di Stefano (i La Gioconda, Adriana Lecouvreur, Tosca och Lucia di Lammermoor) och Richard Tucker (också han i La Gioconda). Björling hade sitt eget stjärnuppåbåd av motspelande sopraner det året: Renata Tebaldi (i Manon Lescaut med Serafin som dirigent), Anna Moffo (i La bohème med Gianandrea Gavazzeni som dirigent), Anita Cerquetti (i Maskeradbalen och Don Carlos, båda med Georg Solti på pulsten) och Eleanor Steber (i Tosca med Bartoletti som dirigent).

Den starka sångarbesättningen var ingalunda begränsad till tenorer och sopraner. Don Carlos sattes upp i en professionell produktion med Tito Gobbi som Rodrigo och Boris Christoff som Filip II. Carol Fox mindes, att hennes finaste musikminne från sin tid som operachef var duetten i första akten av den operan sjungen av Björling och Gobbi. Roger Dettmer i Chicago American prisade Boris Christoff för hans "fantastiska karaktäristik" av kung Filip.

Alan och Joy Gough, två andra som satt i publiken på Lyric Opera de här åren, har många goda minnen av föreställningarna. Alan Gough förefaller att på en gång bekräfta både berömmet över Christoffs agerande och Björlings sång i sin kommentar, att Jussi inte var någon Boris Christoff när det gällde aktionen, men [att] "det han gjorde med sin röst" var vida mer än bara kompensation för det.

Efter Maskeradbalen med Cerquetti och Aldo Protti fann Claudia Cassidy i Tribune Björlings sång och Georg Soltis dirigerings vara de enda sakerna värda beröm med Jussi "i magnifik form" och "enastående i den stora operastilens lätthet och elegans." Roger Dettmer i The Chicago American tyckte att det fanns mer i föreställningen som helhet som var aktningsvärt, även om han framför allt berömde Björling och Solti, och han tyckte att Jussi hade sjungit t.o.m. bättre den här säsongen än tidigare, "en tenor utan sin like bland dagens sjungande musiker."

Jussi och Anna Moffo i La bohème den 16 oktober 1957.

När det kommer till Björlings tre framträdanden i Manon Lescaut 1957 med Tebaldi i titelrollen, Cornell MacNeil som Lescaut och Tullio Serafin som dirigent, är det svårt att jämföra Robert C. Marshs nedvärderande av dessa i hans bok 150 år av opera som "rutin" med Seymour Ravens redogörelse i Tribune, att Björling "kom loss med den mest emanciperade fysiska föreställning som jag någonsin sett honom ge, eller MacNeils berättelse om hur han glömde att sjunga sin replik som "Lescaut" till Björlings lidelsefulla "No! Pazzo son!" som Des Grieux, eftersom han stod "helt häpen och betraktade honom både som sångare och skådespelare." Med tillägg till de här minnena minns Alan Gough den "enrätgen-

Tito Gobbi, Tullio Serafin, Renata Tebaldi och Jussi i Chicago i oktober 1957.

Leonie Rysanek, Tito Gobbi, William Wilderman, Jussi mfl. i Aida november 1958.

het” i Des Grieux böner till fartygskaptenen i samma scen, som gjorde ett intryck han aldrig hade uppfattat i någon annan föreställning. Kurt Youngmann, som åtminstone hörde en av föreställningarna, bekräftar att Björling och Tebaldi var ”i högsta grad storartade tillsammans” och att ”den långa duetten i andra akten aldrig har sjungits bättre.” Som en färgklick minns Youngmann, att vid det sista ridåfallet så stod Serafin mellan Björling och Tebaldi och ”höll deras händer högt upp i luften som boxare, som just vunnit ett mästerskap.”

Björling avslutade sina år i Chicago med säsongen 1958, då han åter igen framträdde i Trubaduren och Rigoletto samt till sist Aida, som han tidigare varken hade sjungit på Lyric Opera eller över huvud taget i Amerika. De här föreställningarna dirigerades varken av Bartoletti eller någon annan dirigent från de gångna säsongerna utan av Lee Schaenen, som gjorde sin debut på Lyric Opera med Trubaduren och den internationelle veteranen Georges Sebastian i Rigoletto och Aida.

Som ett eko av vad hon hade skrivit om hans Manrico 1955 skrev Cassidy om Trubaduren 1958, att ”Björling glänste främst i ariorna i den tredje akten, när han spann fram ett underbart legato i ’Ah si, ben mio’ och stålblänket i ’Di quella pira’”. När hon skrev om den här säsongens Rigoletto, var det Björling som fick det högsta berömmet, när hon fann belägg för att ”han har den vackraste tenorrösten av alla, en skimrande tenor med kvalitet och färg använd med en så förfinad skicklighet, att han kan kasta ur sig ’La donna è mobile’ som om det var en lek...” Hon noterade också ”en ny lätthet i scennärvaro och ädel känsla när det gäller kostym och stil...” Summan av dessa kvaliteter, sammanfattade hon, frambringade en föreställning ”som inte så lätt låter sig jämföras i dagens operaliv.”

De samtida recensionerna av den sista operaproduktionen 1958, Aida, var något blandade – eller på sin höjd

försiktiga – när det gällde Jussi Björlings Radamès. Robert C Marsh i Chicago Sun-Times noterade, att Björling vid den första av de tre föreställningarna hade inlett kyligt med negativ effekt på ”Celeste Aida” men sedan värmt upp sig vokalt medan kvällen fortskred, men att denna ”välkomstfaktor” inte hade varit till godo för hans ”hemska” agerande. Claudia Cassidy skrev i Tribune, att Björling hade sjungit sin roll ”väl, ofta magnifikt, men inte i heroisk stil, eftersom han inte är den sortens tenor.” Hon manade sin ”favorittenor” att koncentrera sina ansträngningar på sina många ”lysande egna roller”.

Med Björling, Tebaldi, Callas och många andra uppfyllde Lyric Opera mer än väl sina ursprungliga mål att locka de bästa sångarna. Några av dem bidrog utöver sina scenframträdanden. Tito Gobbi, som sjöng med Jussi under alla hans fyra säsonger i 18 av Jussis 31 föreställningar, hjälpte t.ex. till med att leta fram talanger (inklusive Bartoletti) och med att hjälpa fram unga sångare. För detta och för sina många fina framträdanden där, kallades Gobbi ”Lyrics gudfader” och ”kanske den mest inflytelserika sångaren under Lyrics första kvartssekel” av William Mason, operachef mellan 1997 och 2011.

Boris Christoff och Jussi i Don Carlos den 30 november 1957.

Elinor Ross och Jussi i Trubaduren i oktober 1958.

När vi nämner William Mason finns det en intressant fotnot till listan över Björlings kolleger. Fyrtio år innan han blev operachef sjöng Mason vid 14 års ålder rollen som Herden i Tosca med Jussi 1956. Men han var inte den ende blivande operachef, som Jussi sjöng med! I Rigoletto 1955 medverkade bl.a. Ardis Krainik som Giovanna, Gildas kammarjungfru. Krainik kom senare att arbeta som chef för Lyric Opera mellan 1982 och 1997 efter Fox och före Mason. Hon blev så framgångsrik och hyllad, att Lyrics salong kom att kallas ”Ardis Krainik Theatre” 1996.

BIRGIT NILSSON 100 ÅR – ETT PERSONLIGT MINNE

DEL 2

I det förra numret av Jussi Björlingsällskapets tidning berättade Calle Friedner personliga minnen om sina möten med Birgit Nilsson och återgav också en del ur den intervju han gjorde med henne i samband med att hon skulle fylla 70 år 1988. Här fortsätter nu hans berättelse..

Birgit Nilssons internationella karriär började 1951, när hon först gav en konsert i Berlin och sedan sjöng Elektra i Mozarts Idomeneo på Glyndebourneoperan. Sedan följde Bayreuth, Covent Garden, La Scala, San Franciscooperan, Chicagooperan och, som hon nämnde, Teatro Colon i Buenos Aires och Metropolitanoperan i New York. Någon diva i betydelsen nyckfull

När hon såg tillbaka på Lyric Operas första år, kallade Claudia Cassidy de åren ”ett mirakel”. I slutet av 1955 års säsong kunde hon skriva: ”Att operan har gjort så mycket under så kort tid är ingenting annat än otroligt...” Operabesökare som var lyckliga att vara där bekräftar entusiasmen under de här åren och särskilt Björlings framträdanden. När denna period i mitten av förra århundradet förpassas till historien, blir deras minnen värda att bevara. Alan Gough, som redan citerats, minns att Björlings röst var ”klar, ren, opåverkad”, och att den ”bar ut fullkomligt” t.o.m. till andra radens balkong. Det var en röst ”olik alla andra”, som bar på en ”triumferande aspekt” men också ”klagan”. Det är slående hur detta informella omdöme överensstämmer med de många andra, av vilka några redan citerats här, och som talar om Björlings glittrande klang med en slöja av melankoli. Det var ”en av de verkliga njutningarna i mitt liv att ha hört denne man”, säger Gough. Efter att ha berättat historien om hur de unga pojkarna Björling missade chansen att höra Caruso i New York, eftersom de övertalade sin far att ta med dem till en vilda västernföreställning, anmärkte Gough: ”Björling hörde inte Caruso, men Caruso borde ha fått höra honom.”

PETER HAMMOND
ÖVERSÄTTNING: CALLE FRIEDNER

Peter Hammond har länge varit medlem i Jussi Björling Society-USA och sitter f.n. i dess styrelse. Artikeln var publicerad i Newsletter of the Jussi Björling Societies of the USA & UK nr 32 June 2018.

stjärna, som får utbrott av dåligt humör då och då, det var aldrig Birgit Nilsson. Hon stod med båda fötterna på jorden, men måste också säga ifrån ibland, när hon tyckte saker blev alltför galna. Hon uppfattade sig själv som ganska tålig, vilket hon säkert var, även om hon också kunde ställa krav, för hon ville vara samarbetsvillig och kompromissa, men när saker och ting kunde gå ut över det konstnärliga, måste ju även Birgit Nilsson säga ifrån. Och ibland var det andra som inskred, som när Herbert von Karajan gjorde en iscensättning (som han givetvis också dirigerade) på Metropolitanoperan, och han skulle ha det så mörkt på scenen, att sångarna knappt såg var de satte fötterna. Då förärades Birgit

1988 fick Bengt Krantz motta tidskriften Musikdramatiks Birgitpris ur hovsångerskans hand.

en gruvhjälm med vingar och BRÜNNHILDE i stora bokstäver på och en pannlampa av operadirektionen. Karajan gillade förstås inte det där och frågade Birgit, vem hon fått den av, och då sa hon det. Operachefen Rudolf Bing tyckte också att det gick för långt med 60 belysningsrepetitioner, så han sa:

– Så där mörkt skulle jag kunna göra det på en halv minut!

Mörkt var det också ofta, när Wieland Wagner regisserade, men det var något helt annat, menade Birgit, därför att han förstod att belysa de väsentliga detaljerna på scenen. Så t.ex. var aldrig ett ansikte obelyst, personerna var alltid belysta, så att man på långt håll från salongen kunde se sångarnas minspel, och därför var det så viktigt att i både rösten och minspelet uttrycka det man skulle känna, detta inte minst eftersom han var sparsam både med gester och dekorationer.

Nej, Birgit Nilsson hade den största respekt och beundran för Wieland Wagner. Hon ville ju gärna agera på scenen, men då sa han till henne:

– Tror du att du med dina gester kan konkurrera med Wagners musik ?

Det blev något Birgit sedan ofta tänkte på. När så andra – ja, hon kallade dem klåpare – försökte sig på samma sak med sparsam belysning o.s.v., fungerade det inte alls. – Allting var grått och murrigt, det stämde inte, för de kunde inte belysa. Han var ett geni, och genier finns det inte så många av.

Birgit Nilsson gjorde många skivinspelningar under sitt liv. Det var bara det, att hon egentligen inte tyckte om sina grammofoninspelningar. Hon tyckte nämligen inte att hennes röst kom riktigt till sin rätt på skiva, och trots teknikens alla framsteg var det ändå samma mikrofonteknik som

gällde, och på inspelningarna blev hon tillsagd att ”när du tar en stark ton, så ta fyra steg tillbaka och gå längre fram, när du sjunger en svagare ton” – alltså samma teknik som när man i ljudinspelningens barndom sjöng direkt in i en stor tratt. Det här tyckte Birgit ”ströp” hennes höjdtoner, det förminskade hennes väldiga expansion på höjden istället för att visa fram den. Hon var visserligen medveten om att hennes röst var svår att spela in, men hon tyckte att man manipulerade för mycket ”med sina rattar” i kontrollrummet, medan hon tyckte att det kunde låta bra mycket bättre, om någon suttit med en kassettbandspelare i salongen och spelat in samtidigt – utan manipulerande. Hon blev ofta upprörd över det här.

– Naturligtvis har jag glatt mig över att få göra inspelningar, för de består ju längre än en föreställning, men jag har inte blivit begeistrad över resultatet någon gång. I Amerika sa man ofta att ”Å, ni låter ju så mycket bättre än på skiva”, och det är ju inte bra, när man lämnar från sig en sådan dokumentation.

Birgit föredrog också liveinspelningar från scen och konsert, för de var mera inspirerande att göra.

Birgit Nilssons karriär kom ändå att sammanfalla med att stereotekniken började användas, vilket ju ger en väsentligt förbättrad upplevelse av musikernas och sångarnas prestationer. Men en gång gjorde hon faktiskt en inspelning på vaxrulle med intressant resultat. Det var i samband med en lördagsmatiné på Metropolitan, som regelbundet direkt-sändes i radio. I en av pauserna anordnade man en tävling, där en samling kritiker skulle gissa, vem det var som sjöng på inspelningar gjorda på vaxrulle med den teknik, som användes fram till 1924, när inspelning via mikrofon tog över. För att förvillna kritikerna lite, sjöng hon in lite ur Sieglindes roll i stället för Brünnhildes. Hon lyckades fullständigt, för ingen gissade rätt. De trodde heller inte, att denna sängerska kunde ha någon större framtid för sig, och var det så att hon hade sin karriär bakom sig, så hade den knappast varit särskilt lysande, trodde de – till hennes förtjusning.

– Efter detta har jag blivit lite mera skonsam i mina omdömen om äldre sångerskor. En gång hörde jag en inspelning med Nellie Melba, och jag tyckte det var alldeles förskräckligt.

Ja, det lilla frekvensomfång, som de här trattinspelningarna fick, och som dessutom förstärkte vissa frekvenser, medan de dämpade andra, de gjorde uppenbarligen inte rättvisa åt rösternas klang. Däremot kan man naturligtvis ändå bedöma sångarnas frasering, m.m. Birgit Nilssons experiment säger oss att vara försiktiga med att bedöma sångare, som spelats in före mikrofonens tid,

som började 1924, t.ex. Caruso och många andra. Antagligen lät de mycket bättre än vi kan få en uppfattning om, även om man kanske på senare år närmat sig genom att behandla sådana här gamla inspelningar digitalt och då lyckats förbättra frekvensgången.

Många, kanske de flesta äldre sångare som jag har träffat, har tyckt att det varit förfärligt att behöva sluta sjunga, och därför har många av dem också fortsatt att framträda, tills det hela blivit patetiskt. I vissa fall, som när Elisabeth Söderström gjorde sin sista roll – på Metropolitan t.o.m. – som grevinnan i ”Spader Dam”, var det en karaktärsroll, där röstens skönhet var av underordnad betydelse. Det var ett undantag, där det mer var hennes skådespelarkonst som betydde något, och likaså kan man ibland fascineras av gamla operasångares imponerande rutin, som sitter kvar när de uppträder i konserter av typen ”Operavärstingarna”. Men Birgit Nilsson kände inte någon vända inför avskedet. De sista åren hade hon börjat dra ner på antalet föreställningar – däremot sjöng hon fortfarande samma roller och studerade t.o.m. in en ny i mitten av sjuttioalet, Färgarfrun i Richard Strauss opera Die Frau ohne Schatten. Nej, hon var nöjd med att ha fått hålla på så länge, och även sedan hon slutat sjunga i operaföreställningar, gav hon en del konserter, – ...så det ebbade ut ganska naturligt.

Som pensionär saknade inte Birgit Nilsson selsättning. Hon bjöds in till olika evenemang runt om i världen, hon satt i juryn på en lång rad sångtävlingar, och hon delade ut stipendier ur flera fonder i sitt eget namn både i Sverige och i USA. Det var naturligtvis roligt, men något hon också tyckte mycket om var att undervisa.

– Jag hade sagt att jag aldrig ville undervisa, men jag blev faktiskt tvingad till det. Jag fick nämligen ett hedersdoktorat på Manhattan School i New York, och när de då frågade om jag inte ville komma och ge en mästarkurs där, hade jag svårt att säga nej, trots att jag saknade erfarenhet och inte visste hur jag skulle gå till väga, men när jag fick alla de här unga människorna framför mig kände jag, att det här var något jag behärskade. Man kan inte göra underverk, men jag har fått många på rätt väg. Alltså: ju enklare och naturligare man sjunger, desto bättre är det. Det är inte så svårt, men vi gör det svårt för oss själva, och det är väldigt uppmuntrande att se, om man kan förmedla någonting av det man har lärt under alla år till de unga, och på ett sätt lever man vidare genom de här unga sän-

garna. Man får glädjas åt deras framgångar, och det är också vår plikt: har vi något att förmedla till den yngre generationen, ska vi också göra det!”

Birgit Nilsson höll många mästarkurser i utlandet, förutom i USA också bl.a. i England och Frankrike, och hon var mycket uppskattad. Jag fick faktiskt vara med och spela in en av hennes mästarkurser, då i Attiksalen i Stockholms konserthus. Vad jag tyckte var frapperande var Birgit Nilssons chosofria förhållningssätt: vänligt, självironiskt, skämtsamt, men ändå tydligt instruerande, och även om sångarna var nervösa när de skulle sjunga inför Den Stora, så slappnade de av snabbt p.g.a. Birgits eget avspända sätt. En av hennes elever då var Katarina Dalayman, som ju sedan dess utvecklats till världsartist.

Ett speciellt minne är ”incidenten på Hotel Diplomat”. 1992 ringde nämligen min telefon på radion. Det var Birgit Nilsson, som berättade att hon var i Stockholm och kom direkt från Georg Soltis 80-årsfest i London, där hon hade haft så roligt och träffat massor av gamla vänner och kollegor från sin aktiva tid. Kunde inte jag komma över och intervjua henne om detta?

Jag satt egentligen väldigt illa till, men man sa förstås inte nej när Birgit Nilsson bad en komma, så naturligtvis var jag där på en kvart. Så gjorde vi intervjun på hennes rum, och det var lika trevligt som vanligt, och när den var slut, ville Birgit bjuda på en kopp kaffe, så vi gick ner i matsalen närmast entrédörren. Så bad Birgit servitrisen om två kaffe. – Nej, vi har inte kaffe, fick hon då till svar. – Va! Har ni inget kaffe! utbrast en förbluffad Birgit. – Nej, det här är ett tea-room, svarade den rätt oförskämda servitrisen högdraget. – Ja, här har jag farit jorden runt flera gånger, men aldrig har jag då träffat på, att man inte har haft något kaffe, sa den besvikna Birgit Nilsson, när vi satt där och sörplade te istället.

Jussi Björling och Birgit Nilsson tillsammans på restaurang.

Jag själv hamnade i en pinsam situation. Skulle jag påpeka för servitrisen, att det här var Birgit Nilsson, som hon hade som gäst? Ja, men det var ju faktiskt Birgit och inte jag, som bjöd, och jag tyckte heller inte om att behöva använda Birgits berömdhet, för att hon skulle få det hon ville – antagligen skulle heller inte Birgit ha gillat det. Servitrisen kände naturligtvis igen Birgit Nilsson och hade hur lätt som helst kunnat ordna fram kaffe (några år senare var jag för övrigt tillbaka där på en släktmiddag, och då var det inga problem med kaffet!), men hon ville uppenbarligen inte hjälpa till.

Om Birgit Nilsson har en av hennes närmaste vänner, Margareta Dellefors, sagt, att ”hon var den bästa människa jag har känt.” Starka ord och allvarligt menade. Birgit var nog en god kollega också, och i sin memoarbok, ”La Nilsson” berättar hon uppskattande om bland andra Jussi Björling. Hon berättade där också något, som hon även hade berättat för mig vid 70-årsintervjun, sedan mitt band tagit slut och jag stängt av bandspelaren, nämligen vad som hände i Rom 1960, när det inte blev någon inspelning av Maskeradbalen.

Året innan hade hon gjort Turandot mot Jussi på grammofon i Rom, och när sedan Jussi skulle spela in Maskeradbalen, hade han särskilt begärt, att Birgit Nilsson skulle göra Amelia. Men Birgit var upptagen i Bayreuth de första dagarna, och skulle först komma senare. Så här skriver hon:

– När jag sent på kvällen kom till mitt hotell i Bayreuth, fick jag per telefon ett meddelande från Decca i Rom att inspelningen var avlyst, jag kunde stanna där jag var. Jag blev alldeles kall och bad att få tala med producenten John Culshaw som kort och gott meddelade att Jussi varit berusad och dessutom inte kunnat sin roll.

Det var onekligen ett budskap som chockerade mig och som tycktes väldigt egendomligt. Jussi brukade ju alltid kunna sina roller, och när Anna-Lisa var med, såg hon till att han mådde bra. En tid senare talade jag med en av Deccas anställda, som varit med i Rom. Han hade en helt annan version av händelsen: Solti hade krävt Jussis närvaro på ett stort antal repetitioner, något som Jussi var måttligt intresserad av i denna olidliga hetta. Han hade tidigare studerat in samma roll med Soltis läromästare Toscanini och ansåg sig veta hur det skulle vara. Jussi ville i hettan hushålla med sina krafter för att när det var så dags kunna ge allt. Solti var emellertid envis och gav sig inte. Till slut röt Jussi att ”...gå ni hem och studera ert partitur, jag kan mitt!”

– Tack så mycket för idag, jag ber nu att få meddela att det blir ingen inspelning, sa Solti och slog igen partituret med en smäll.

”Hon var den bästa människa jag har känt...”.
Birgit Nilsson och Margareta Dellefors.

Incidenten kan kanske skyllas såväl på värmeböljan som på två stora artisters temperament. Jussi lär sedan ha bett om ursäkt och velat fortsätta upptagningen, men Solti var obeveklig.

Ja, så berättade Birgit, och det stämmer också väl med det Anna-Lisa och Ann-Charlotte Björling, som båda var med, har berättat för mig. Det var ju ytterst beklagligt, inte minst som Culshaw sedan ljög om händelsen. Han ljög för övrigt också om Birgit Nilsson, när han skrev: – När Birgit Nilsson kom till Rom och fick veta, att inspelningen avlyst, ilade hon snabbt till kassan för att få ut sitt gage.

Ganska infamt och naturligtvis helt lögnaktigt, eftersom Birgit ju aldrig kom till Rom den gången!

Birgit och Jussi sjöng ändå tillsammans både på scen sex gånger, (i Tosca på Stockholmsoperan 1953, 55, 57 och 58), dessutom i Zürich 1957, i Aida i Stockholm 1955 och på skiva i Turandot 1959.

Men även om förlusten av den här påbörjade inspelningen av Maskeradbalen är tragisk, är minnet av Birgit Nilsson allt annat än tragiskt. Hon var inte bara en unik sångerska, hon var också en varm, intelligent, generös och rolig privatperson. Tänk bara på vad hon svarade Lennart Nilsson, som tidigare hade blivit världsberömd genom sin fotobok ”Ett barn blir till”, när han bad att få fotografera hennes stämband:

”Nej tack, det vet man väl var den där kameran har varit!” Fast sedan blev det ändå fotografering – TV-dokumenterad t.o.m. – för hon var ju snäll.

CALLE FRIEDNER

TEXT & FOTO s.24 och 26 (s.25 okänd fotograf)

**Vi gratulerar vår pristagare,
Daniel Johansson som utnämndes
till hovsångare i juni 2018.**

VI RÄTTAR OSS

I Jussi Björlingsällskapets förra nummer, nr 60 våren 2018, har det tyvärr blivit några fel. I artikeln ”Hur filmen om Det sjungande X:et” kom till (sidan 7), har regissören fått en tidigare kommunikationsministers namn. Hans verkliga namn var Gunnar Skoglund. Jussiexperten Roger Alderstrand har också påpekat, att Jussis mor officiellt stavade sitt förnamn ”Ester” – alltså utan ”h” (sidan 14) (prästen har dock skrivit ett ”h” i födelseboken), och att det visserligen fanns planer på att Jussi skulle sjunga på Teatro Colon i Buenos Aires, men att detta aldrig blev av (sidan 23).

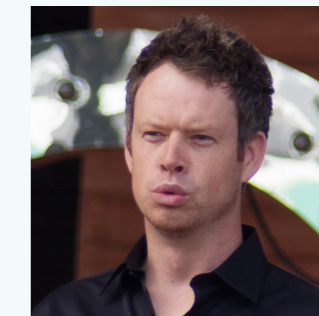
I artikeln ”Aktuellt om våra pristagare” (sidan 26) har texten, som avser Nils Olsson, också hamnat närmast under, där det skulle ha stått en helt annan text om Joachim Bäckström. Vi beklagar verkligen de här felen, som uppstått trots att vi försökt vara noggranna, och vi ska naturligtvis göra vårt bästa för att undvika sådant här i fortsättningen. Texten om Joachim Bäckström ska således vara:

Den internationella karriären har kommit igång så smått. Joachim har under 2017 spelat Hoffmann och Don José i Gelsenkirchen och på Göteborgsoperan. Under spelåret 2018 ska han ta itu med Grigorij i Boris Godunov på Göteborgsoperan, Theseus i The Monster in the Maze av Jo-nathan Dove, likaså i Göteborg, samt

Don José, i Wuppertal. Han förekommer också ofta som solist i konsertsammanhang.

I den första delen av artikeln om David Björling i Amerika önskar Harald Henrysson ändra följande: Vid John Ericsson-paraden, som ägde rum den 31 juli, medverkade Lyran med sång. Evenemanget var extra stort eftersom det då var 100 år sedan John Ericsson föddes. Han var f.ö. född den 1 augusti 1803.

Slutligen säger Märta Kärn i intervjun, att David Björling sjöng på Stora Teatern. Det är ett minnesfel: han sjöng på Nya Teatern, som åren 1909 – 25 låg på Järntorget 8 i Göteborg men sedan ersattes med en biograf.

Joachim Bäckström

Jussi Björlingmuseet

Borganäsvägen 25

784 33 Borlänge

0243-742 40

www.borlange.se/jussibjorling

jussibjorlingmuseet@borlange.se

Museichef: Jan-Olof Damberg

Aktuella uppgifter om museets program kommer att finnas på museets hemsida.

Öppettider

September – maj

Tisdag-fredag 12-17

Helgdagar samt julafton och nyårsafton stängt.

(Torsdag 14 december är museet stängt).

Ekonomibrev

Jussi Björlingsällskapetets Tidning
Per Bäckström
Götgatan 91, 5 tr
116 62 Stockholm

JUSSI BJÖRLING & BENNY GOODMAN

En osannolik kombination, kan man tycka, men på flygplatser stöter världsartister ibland ihop. Som på Kastrup i oktober 1959.

Jussi Björling hade sjungit på Falkoner Center i Köpenhamn den 15 oktober. Konserten spelades in och blev en sensation, när den upptäcktes och gavs ut på CD för ett par år sedan. På vägen hem träffade han så en annan musikalisk världsstjärna, Benny Goodman, som var på väg till Stockholm för att spela i Stockholms konserthus. De båda storheterna hade säkert hört varandra, om inte annat så i inspelad form. I Jussis fall vet vi, att Goodmans skivor spelades av hans barn. Jussi själv var inte intresserad av jazzmusik.

Men Benny Goodman tyckte uppenbarligen det var roligt att träffa Jussi och försökte få honom att sjunga något, som båda kunde, men de hade ingen stor gemensam repertoar, så det slutade med att Jussi nynade Gershwins "The Man I Love", medan Goodman ackompanjerade improviserat på sin klarinett. Detta kunde besökarna på sällskapets träff i Stockholm den 22 september bli vittne till, eftersom Lars Björling, som för övrigt valt ut några inspelningar med sin far, som låg honom särskilt varmt om hjärtat, visade den korta TV-film, som spelades in av mötet.

N.v: Benny Goodman var hedersgäst vid Pori Jazz i Björneborg (Finland) 1982.

N.h: Benny Goodman övade så snart han kom åt. När jag kom för att intervjua honom övade han på Schumanns "Fantasiestycke" op. 73. Här justerar han rörbladet.

Benny Goodman var ett musikaliskt geni. Känd blev han i mitten av trettioalet som "The King of Swing", ett epitet flera andra kända jazzmusiker också fick bära, men det var Goodman som var mest känd under den beteckningen. Goodman var ett underbarn och fick undervisning av en klassiskt skolad klarinettist, Franz Schoepp. Men han hade andra förebilder, nämligen det tidiga tjugotalets jazzklarinetter, särskilt en man som hette Jimmie Noone.

Inte så långt efter det att Benny Goodman slagit igenom, ungefär 1936, började han också spela klassisk musik. Den fordrar en annan spelteknik, som Goodman var tvungen att lära sig från grunden, men han fascinerades av den klassiska konstmusiken. "Jazz, den är ju så lätt att spela", sa han, när jag intervjuade honom 1982. Nej, han kom att parallellt med sina jazzmusikaliska framträdanden allt mer ägna sig åt att spela klassiskt, och det finns gott om inspelningar, där han gör det. Särskilt uppmärksammad blev den inspelning han gjorde 1940. Violinisten József Szigeti, själv bördig från Ungern, övertalade Goodman att tillsammans med honom beställa ett stycke av Béla Bartók för klarinett, violin och piano. Stycket fick namnet "Kontraster" och spelades in av Goodman, Szigeti och Bartók 1940, när tonsättaren hade bosatt sig i Amerika. Benny Goodman spelade sedan in bl.a. Mozarts klarinettkonsert och hans klarinettkvintett, Brahms klarinettkvintett op. 115, Webers klarinettkonsert nr 1 och 2, hans klarinettkvintett B-dur, Beethovens Trio för klarinett, cello och piano, Leonard Bernsteins "Prelude, Fuge and Riffs" och Aaron Coplands klarinettkonsert.

På senare år ville Goodman helst tala om sin verksamhet som klassisk musiker. Han övade så snart han kunde, flera timmar om dagen, och den klassiska musiken var en utmaning för honom. Kanske inte så underligt då, att han ville locka Jussi att sjunga.

CALLE FRIEDNER
TEXT & FOTO